

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРИВОРІЗЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ФАКУЛЬТЕТ №2**

**КАФЕДРА ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН
ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

Галузь знань 08 «Право»
Спеціальність 081 «Право»
Освітній рівень перший (бакалаврський)
Освітньо-професійна програма Право
Шифр за ОПП: ОК 2

Мова навчання: українська

Розробник:

ЗОЗУЛЯ Євген,

професор кафедри державно-правових дисциплін та безпеки життєдіяльності
факультету № 2, д.ю.н., професор

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри державно-правових дисциплін та безпеки життєдіяльності факультету №2 ДонДУВС

Протокол №1 від «05» вересня 2024 року

Т.в.о. завідувача кафедри

Руслан МИХАЙЛОВ

Робочу програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми
«Право»

Гарант ОПП
серпня 2024 року

Катерина НЕСТЕРЕНКО

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача

1. ВСТУП

1.1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Мова навчання:	українська	
Статус навчальної дисципліни:	обов'язкова	
Кількість кредитів:	3	3
Загальна кількість годин:	90	90
Модулів:	1	1
Змістових модулів:	1	1
Рік підготовки:	1-й	1-й
Семестр:	1-й	1-й
Лекції:	14 годин	8
Семінарські:	16 годин	8
Практичні:	-	-
Самостійна робота:	60 годин	74
Індивідуальні завдання (курсова робота):	не передбачено	
Підсумковий семестровий контроль:	залік	
Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:	1:2	1:5

1.2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: Формування та розвиток компетентностей, необхідних для розуміння природи, функцій та системи права, а також механізму правового регулювання суспільних відносин, підготовка фахівців, які, керуючись принципом верховенства права, здатні професійно застосовувати на практиці здобуті загальнонаукові та юридичні знання, вільно орієнтуватися у правових інститутах базових галузей права.

Формування знань про історичне виникнення та розвиток державних інститутів та систем права зарубіжних країн, починаючи зі стародавніх часів до сучасності.

Завдання: вивчення зарубіжного досвіду розбудови державності та законотворчості на всіх її історичних етапах; засвоєння основних понять та категорій зазначеного курсу.

1.3. Передумови для вивчення навчальної дисципліни.

Навчальна дисципліна є вихідною. Компетентності, сформовані під час її вивчення, в подальшому будуть використовуватися під час опанування таких навчальних дисциплін: «Конституційне право», «Філософія права», «Судові та правоохоронні органи України».

2. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ

Результати навчання дисципліни	Програмні результати навчання			
	РН 3 (шифр програмно го результату з ОПП)	РН 5	РН 18	РН 19
Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел	+			
Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю		+		
Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи			+	
Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів				+

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п/с	лаб	інд	ср		л	п/с	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Історія держави і права України												
Тема 1. Предмет і метод історії держави та права зарубіжних країн. Держава та право Давньосхідних рабовласницьких держав.	10	2	2	-	-	6	10	2	2	-	-	6
Тема 2. Держава та право античного світу.	10	-	2	-	-	6	10	-	-	-	-	10
Тема 3. Держава та право доби феодалізму.	10	2	2	-	-	6	10	2	2	-	-	6
Тема 4. Виникнення та розвиток буржуазної держави та права в США.	10	2	2	-	-	6	10	2	2	-	-	6
Тема 5. Виникнення та розвиток буржуазної держави та права в Англії.	10	2	2	-	-	6	10	-	-	-	-	10
Тема 6. Утворення та розвиток буржуазної держави та права в Німеччині.	10	2	2	-	-	6	10	-	-	-	-	10
Тема 7. Виникнення та розвиток буржуазної держави та права у Франції.	10	-	2	-	-	6	10	-	-	-	-	10
Тема 8. Держава та право західноєвропейських країн в ХХ – на початку ХХІ століть.	10	2	2	-	-	2	10	2	2	-	-	6
Тема 9. Держава та право США в ХХ – на початку ХХІ століть.	10	2	-	-	-	6	10	-	-	-	-	10
Усього годин	90	14	16	-	-	50	90	8	8	-	-	74

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Історія держави та права зарубіжних країн.

Тема 1. Предмет і метод історії держави та права зарубіжних країн. Держава та право Давньосхідних рабовласницьких держав.

Предмет і метод теорії держави та права. Держава та право Давньосхідних рабовласницьких держав. Актуальність курсу історії держави і права зарубіжних країн. Предмет історії держави і права зарубіжних країн. Принципи та методи історії держави і права зарубіжних країн. Періодизація курсу історії держави і права зарубіжних країн. Державний та суспільний лад Єгипту та Вавилону. Характеристика права Єгипту та Вавилону. Закони Хаммурапі. Державний та суспільний лад Індії та Китаю. Характеристика права Індії та Китаю. Закони Ману.

Тема 2. Держава та право античного світу.

Утворення Афінської рабовласницької держави. Реформи Тезея, Драконта, Солона і Клісфена. Державний лад Афін. Суспільний лад Афін. Право Афін. Особливості виникнення Спарти. Державний лад Спарти. Суспільний лад Спарти. Право Спарти. Закони Лікурга. Особливості виникнення Давнього Риму. Реформи Сервія Туллія. Державний лад Римської республіки. Суспільний лад Римської республіки. Державний лад Римської Імперії періоду принципату. Державний лад Римської Імперії періоду доміанату. Римське право ранньої республіки. Закони XII таблиць. Римське публічне право. Римське приватне право.

Тема 3. Держава та право доби феодалізму.

Ранньофеодальна держава та право. Загальна характеристика феодальної держави та права. Державний лад франкської держави. Реформа Карла Мартелла. Суспільний лад. Право франкської держави. Салічна правда. Державно-правовий розвиток ранньофеодальної Франції. Державно-правовий розвиток ранньофеодальної Англії. Державно-правовий розвиток ранньофеодальної Німеччини. Державно-правовий розвиток Візантійської імперії. Кодифікація римського права у VI ст.

Тема 4. Виникнення та розвиток буржуазної держави та права в США.

Виникнення та розвиток буржуазної держави та права в США. Причини буржуазної революції в США: соціально-економічні, політичні. Початок війни за незалежність. I та II Континентальні Конгреси. Прийняття «Декларації незалежності Сполучених Штатів». «Статті конфедерації» 1781 р. – перша конституція США. Версальський мирний договір 1783 р. Конституція США 1787 р. Біль про права 1789 р. Формування та зростання соціально-економічного та політичного протистояння Півдня та Півночі США. Громадянська війна 1861-1865 рр. в США та її політичні наслідки.

«Реконструкція Півдня». Формування двопартійної системи в США. Право США: джерела права, цивільне право, кримінальне право.

Тема 5. Виникнення та розвиток буржуазної держави та права в Англії.

Виникнення та розвиток буржуазної держави та права в Англії. Причини буржуазної революції в Англії: соціально-економічні. політичні. Початок буржуазної революції та громадянської війни в Англії. «Петиція про право», «Велика ремонстрація», «19 пропозицій». Громадянська війна в Англії, антироялістські політичні сили. Проголошення англійської республіки. Протекторат О. Кромвеля. «Знаряддя управління» 1653 року. Причини та наслідки реставрації монархії в Англії. «Habeas Corpus Act». «Славна революція» 1688 р., «Біль про права», «Акт про престолонаслідування (облаштування)». Утвердження принципів парламентської монархії. Становлення двопартійної системи. Право Англії: джерела права, цивільне право, кримінальне право.

Тема 6. Утворення та розвиток буржуазної держави та права в Німеччині.

Утворення та розвиток буржуазної держави та права в Німеччині. Падіння Священної Римської імперії германської нації. Віденський конгрес та створення Німецького союзу. Німецька буржуазна революція 1848-1849 рр. Конституція Пруссії 1848 р. Проект франкфуртської загальнонімецької конституції 1849 р. Поразка німецької буржуазної революції. Конституція Пруссії 1850 р. Боротьба Пруссії за гегемонію в Німеччині. Створення північно-німецького союзу. Конституція союзу 1867 р. Франко-пруська війна 1870-1871 рр. та створення Німецької імперії. Конституція Німецької імперії 1871 р. Право Німеччини: джерела права; цивільне право. Укладення 1896 р., кримінальне право. Кодекс 1871 р.

Тема 7. Виникнення та розвиток буржуазної держави та права у Франції.

Виникнення та розвиток буржуазної держави та права у Франції. Причини буржуазної революції у Франції. Основні етапи революції у Франції. «Декларація прав людини та громадянина» 1789 р. Конституція 1791 р. ліквідація королівської влади. Проголошення республіки. Якобінська диктатура. Конституція 1793 р. Термідоріанський переворот, Директорія та Конституція 1795 р. Період Консульства та Конституція 1799 р. Встановлення, розвиток та падіння I імперії. Реставрація Бурбонів. Хартія 1814 р. Революція 1830 р. Конституція 1830 р. Революція 1848. р. Встановлення Другої республіки. Конституція 1848 р. Державний переворот 1851 р. Конституція 1852 р. та проголошення II імперії. Державно-правова характеристика Паризької комуни 1871 р. Встановлення Третьої республіки та конституційні акти 1875 р. Право Франції: джерела права, цивільне право. Кодекс 1804 р., кримінальне право. Кодекс 1810 р.

Тема 8. Держава та право західноєвропейських країн в XX – на початку XXI століть.

Держава та право західноєвропейських країн в ХХ – на початку ХХІ століть. Державно-правовий розвиток Франції з початку ХХ ст. до початку 20-х років ХХ ст. Розвиток політичного режиму Третьої республіки у Франції у міжвоєнний період. Падіння Третьої республіки. Державно-правовий розвиток конституційної монархії у міжвоєнний період та під час Другої світової війни. Оформлення двопартійної політичної системи Великобританії. Право Франції: джерела права, цивільне право, кримінальне право. Право Великобританії: джерела права, цивільне право, кримінальне право. Політико-правові наслідки листопадової революції 1918 р. Державний лад Веймарської республіки та Конституція 1919 р. Політико-правові аспекти приходу нацистів до влади. Зміни у Конституції 1919 р. Державний лад Третього рейху. Репресивно-каральна система нацистської Німеччини. Право Німеччини: джерела права, цивільне право, кримінальне право. Політичні та соціальні аспекти встановлення фашистської диктатури в Італії. Державний лад фашистської Італії. Корпоративна держава. Загальна характеристика права Італії.

Встановлення Четвертої республіки у Франції. Конституція 1946 р. Криза Четвертої республіки. Перегляд Конституції 1946 р. Встановлення П'ятої республіки. Конституція 1958 р. Розвиток П'ятої республіки з 70-х років ХХ ст. Державно-правовий розвиток Великобританії: державно-правовий розвиток конституційної монархії та державних органів Великобританії, внутрішня та зовнішня політика Великобританії у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. Право Франції: джерела права; цивільне право; кримінальне право. Право Великобританії: джерела права; цивільне право; кримінальне право. Післявоєнний устрій Німеччини. Окупаційний режим на території Німеччини. Утворення ФРН та НДР. Конституція ФРН 1949 р. Державно-правовий розвиток ФРН у 50-80-ті роки ХХ ст. Об'єднання ФРН та НДН. Розвиток єдиної Німеччини.

Тема 9. Держава та право США в ХХ – на початку ХХІ століть. Держава та право США в ХХ – на початку ХХІ століть. Державно-правовий розвиток США на початку ХХ ст.: теорія «Нового націоналізму» Т. Рузвельта, програма «Нової демократії» В. Вільсона, формування антимонопольного законодавства. Зміни у державному механізмі США під час та після Першої світової війни. Розвиток США у період економічного піднесення («проспиріті»). Причини Великої американської депресії. Головні напрями «Нового курсу» Ф. Рузвельта: реформування банківсько-фінансової системи, реформування промисловості («Кодекси чесної конкуренції»), реформування аграрної сфери, реформування соціальної сфери та профспілкових відносин. Закон Вагнера 1935 р. США у період Другої світової війни. Право США: джерела права, розвиток делегованого законодавства, цивільне право, кримінальне право.

Державно-правовий розвиток США у 1945-50-ті роки ХХ ст.: антикомуністичне та антипрофспілкове законодавство адміністрацій Г. Трумена і Д. Ейзенхауера. Шляхи подолання расових проблем. Державно-правовий розвиток США у 60-ті – 70-ті роки ХХ ст.: програма «Нових рубежів» адміністрації Д. Кеннеді, програма «Великого суспільства»

адміністрації Л. Джонсона, особливості політики США уряду Р. Ніксона, програма «Добровільних обмежень» адміністрації Д. Картера. Державно-правовий розвиток США з 80-х років до початку ХХІ ст.: політика «рейганоміки» адміністрації Р. Рейгана і Д. Буша-старшого. Державно-правовий розвиток США за часів президентства Б. Клінтона, Д. Буша-молодшого, Б. Обами, Д. Трампа, Д. Байдена. Право США: джерела права, цивільне право, кримінальне право.

5. ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

5.1. Методи навчання

Під час проведення навчальних занять можуть застосовуватися такі методи:

- словесні методи навчання;
- наочні методи навчання;
- практичні методи навчання;
- проблемно-пошукові методи навчання;
- активні методи навчання.

5.2. Порядок оцінювання результатів навчання

5.2.1. Поточне оцінювання знань Здобувачів на денній та заочній формах здобуття вищої освіти в Університеті здійснюється за 4-бальною системою, де 5 балів відповідає оцінці «відмінно», 4 бали відповідає оцінці «добре», 3 бали відповідає оцінці «задовільно», 0 балів відповідає оцінці «незадовільно».

5.2.2. Підсумкове/семестрове оцінювання знань Здобувачів за результатами вивчення освітніх компонент на денній та заочній формах здобуття вищої освіти в Університеті здійснюється за 100-бальною уніфікованою системою, яка поширюється на всі навчальні дисципліни незалежно від обсягу та тривалості викладання. Розподіл балів за формами організації освітнього процесу наведений в таблиці (див. Таблицю 1).

Таблиця 1. Розподіл балів за формами організації освітнього процесу.

Денна форма	Заочна форма
Аудиторна робота – 40 балів	Аудиторна робота – 20 балів
Самостійна робота – 20 балів	Самостійна робота – 40 балів
Екзамен – 40 балів	Екзамен – 40 балів
Усього за навчальну дисципліну – 100 балів	Усього за навчальну дисципліну – 100 балів

5.2.3. Для денної форми навчання поточна успішність (кількість балів) Здобувачів за аудиторну роботу (на семінарських та практичних заняттях) визначається за такою формулою:

$$AP = \frac{\text{сума всіх отриманих оцінок за аудиторну роботу}}{\text{кількість аудиторних занять за семестр за аудиторну роботу}} * 8 =$$

Коефіцієнт максимально можливого балу за аудиторну роботу, який для денної форми навчання складає 8, визначається шляхом ділення максимального балу за аудиторну роботу на максимально можливу оцінку (40/5=8).

Розподіл 20 балів за самостійну роботу визначається рішенням кафедри з урахуванням змісту запропонованих у методичних рекомендаціях завдань на її виконання.

5.2.4. Для заочної форми навчання поточна успішність (кількість балів) Здобувачів за аудиторну роботу (на семінарських та практичних заняттях) визначається за такою формулою:

$$AP = \frac{\text{сума всіх отриманих оцінок за аудиторну роботу}}{\text{кількість аудиторних занять за семестр за аудиторну роботу}} * 4 =$$

Коефіцієнт максимально можливого балу за аудиторну роботу, який для заочної форми навчання складає 4, визначається шляхом ділення максимального балу за аудиторну роботу на максимально можливу оцінку (20/5=4).

Розподіл 40 балів за самостійну роботу визначається рішенням кафедри з урахуванням змісту запропонованих у методичних рекомендаціях завдань на її виконання.

5.2.5. Підсумковий контроль – залік складається Здобувачами в обов'язковому порядку.

– 36-40 балів – здобувач/здобувачка вищої освіти вільно володіє навчальним матеріалом, надав/надала повну, вичерпну відповідь на поставлене запитання, з посиланням на чинні нормативно-правові акти (або правильно відповів/відповіла на 90-100% тестових завдань). Максимальна кількість балів може бути знижена, якщо під час відповіді здобувач/здобувачка вищої освіти не зробив/зробила посилання на чинні нормативно-правові акти чи допустив/допустила незначні помилки.

– 28-35 балів – здобувач/здобувачка вищої освіти володіє достатнім обсягом навчального матеріалу, надав/надала відповідь на питання але допустив/допустила помилки, що впливають на загальний висновок (або правильно відповів/відповіла на 70-89% тестових завдань);

– 20-27 балів – здобувач/здобувачка вищої освіти володіє навчальним матеріалом поверхово і фрагментарно на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу чи допускає значні помилки, які приводять

до викривлення інформації (або правильно відповів/відповіла на 50-69% тестових завдань);

– 0-19 балів – здобувач/здобувачка вищої освіти не може виконати завдання, не володіє навчальним матеріалом, відмовляється відповідати на запитання або робить принципові помилки, які викривляють усе рішення (або правильно відповів/відповіла менше ніж на 50% тестових завдань).

Для визначення ступеня засвоєння навчального матеріалу та подальшого його оцінювання на семінарському занятті слід врахувати певні рівні знань:

1. Теоретична відповідь

- оцінка 5 «відмінно» – здобувач/здобувачка вищої освіти вільно володіє навчальним матеріалом, опрацювавши основну та додаткову літературу, аргументовано висловлює свої думки, проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань у самостійній роботі;

- оцінка 4 «добре» добрий рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний/здатна його аналізувати, але не має достатніх знань для формулювання висновків, поєднання теоретичних знань із практичними прикладами;

- оцінка 3 «задовільно» задовільний рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти володіє навчальним матеріалом поверхово і фрагментарно на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу;

- оцінка 0 «незадовільно» незадовільний рівень – здобувач/здобувачка вищої освіти не володіє навчальним матеріалом, відмовляється відповідати на запитання.

2. Тест: правильне вирішення тесту оцінюється в 1 бал.

3. Реферативне повідомлення – оцінюється в 5 балів:

- 1 бал – належне оформлення реферативного повідомлення;

- 1 бал – глибока проробка теми (наявність достатньої кількості літературних джерел, наявність ґрунтовних висновків);

- 1 бал - теоретична обґрунтованість теми, визначення її актуальності, мети, завдань, чітко розроблений науковий апарат;

- 2 бали - грамотна і аргументована презентація реферату.

Кожну оцінку викладач повинен аргументовано мотивувати.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані лише з незначною кількістю помилок.

82–89	Добре	В	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані вище середнього рівня з кількома помилками.
75–81		С	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані вірно з певною кількістю суттєвих помилок.
67–74	Задовільно	Д	Кредит зараховано. Контрольні заходи виконані непогано, але зі значною кількістю недоліків.
60–66		Е	Кредит зараховано. Виконання контрольних заходів задовольняє мінімальним критеріям.
35–59	Незадовільно	FX	Кредит не зараховано. Здобувач освітнього рівня «Бакалавр»у надається можливість скласти оговорені контрольні заходи для поліпшення підсумкової оцінки
1-34		F	Кредит не зараховано. Здобувач освітнього рівня «Бакалавр» повинен повторно освоювати навчальний матеріал дисципліни (модуля).

6. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Базові

1. Куракін О. М., Туренко О. С., Іванов І. В. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник. Київ : ДП «ІНФОТЕХ», 2022. 546 с.
2. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 730 с.
3. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник / [авт. кол.: О. М. Бандурка, О. М. Головка, І. А. Логвиненко та ін.], за заг. ред. О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. унт внутр. справ. 2-ге вид., допов. та змін. Харків : ХНУВС, 2021. 596 с.
4. Історія держави і права зарубіжних країн. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), Ю.В. Сокур (відп. секр.), Є.С. Дурнов, О.А. Житков, Ю.В. Кривицький та ін.; за ред. В.М. Щербатюка; навчальне видання. К.: Видавництво «Фенікс», 2021. 536 с.
5. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник. За редакцією Л. М. Маймескулова. Право, 2013. 520 с.

6. Історія держави та права (схеми та таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко (кер. авт. кол.), Н. О. Дорошук (наук. ред) та ін. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 287 с.
7. Макарчук В. Загальна історія держави і права зарубіжних країн. К.: Атіка, 2019. 624 с.
8. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2020. 448 с.
9. Шевченко О. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2018. 336 с.

Додаткові

1. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право: навчально-методичні матеріали. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. 108 с.
2. Грубінко А. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 392 с.
3. Історія держави і права зарубіжних країн: дефініції, схеми, таблиці: навч. посіб. / В. Д. Яремчук ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 243 с.
4. Історія держави і права зарубіжних країн. Новітній час (1918 р. - початок ХХІ ст.): навч. посібник. / Борис Тищик, Ольга Липитчук, Андрій Кольбенко. Світ, 2016. 720 с.
5. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. / Укоопспілка, Львів. комерц. акад. ; [уклад. Вдовичин І. Я.]. Львів : Вид-во Львів. комерц.акад., 2015. 591 с.
6. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. / упоряд.: І.В.Тетарчук, Т.Є.Дяків. Київ: ЦУЛ. 2015. 172 с.
7. Історія держави і права зарубіжних країн. Довідник / за ред. канд. юрид. наук, доц. каф. історії права та держави юрид. ф-ту Київ. Нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка Ю. В. Цветкової. Київ : Інтерсервіс, 2018. 98 с.
8. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник / Джужа О.М., Третьякова Т.А., Калиновський В.С., Анатольєва О.І. та ін. К.: НАВС, 2012. 376 с.
9. Історія держави і права зарубіжних країн (схеми, таблиці, коментарі і термінологічний словник) / Кузьминець О.В., Дурнов Є.С., Сокур Ю.В. К., 2012. 156 с.
10. Калганова О.А. Історія держави і права зарубіжних країн (у визначеннях і схемах): Навч. посіб. Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2014. 104 с.
11. Макарчук В. С. Римське приватне право: навч. посібник. 2-е вид., допов. Київ: Атіка; Харків: Право, 2015. 256 с.
12. Ригіна О. Історія держави і права Сполучених Штатів Америки: Новітній час (1914-2008 рр.): Курс лекцій. Дрогобич: Вид-во «Коло», 2011. 325 с.

13. Талдикін О. Держава і право Стародавнього Сходу. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. 136 с.
14. Тихоненков Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн. Відповіді на екзаменаційні питання : навч. посіб. Харків : Право, 2020. 248 с.
15. Тищик Б.Й. Історія держави і права зарубіжних країн. Новий час (XVII – 1918 р.): навч. посібник. Л: Світ, 2013. 752 с.
16. Історія держави і права зарубіжних країн. Новітній час (1918 р. - початок ХХІ ст.) [Текст] : [навч. посіб.] / [Б. Й. Тищик та ін.]. Львів : Світ, 2016. 718 с.
17. Тищик Б. Й. Велика Британія: історія державності і права (V - початок ХХІ ст.) [Текст] : [навч. посіб.] / Б. Й. Тищик. Львів : Світ, 2017. 351 с.
18. Тищик Б. Історія держави і права Сполучених Штатів Америки (XVIIIст. - 1918 р.): тексти лекцій. Л.:ЛНУ, 2008. 157 с.
19. Тищик Б. Історія держави і права Франції (1789–1918 рр.): навчальний посібник. Дрогобич: Вид-во «КОЛО», 2008. 139 с.
20. Тищик Б.И. Італія: історія держави і права. (V – поч. ХХІ ст.). – Навч. посібник. Л: Світ, 2015.
21. Тищик Б.Й. Німеччина: історія державності і права (IX ст. початок ХХІ ст.). Львів: Тріада плюс, 2011. 392 с.
22. Тищик Б.Й. Польща: історія державності і права (X ст. початок ХХІ ст.). Львів: Світ, 2012. 512 с.
23. Харитонов Є. О. Основи римського приватного права: посіб. для аудитор. і самост. вивч. курсу. Одеса: Вид. Букаєв В. В., 2016. 396 с.
24. Хома П. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Київ: Каравела, 2015. 480 с.
25. Чернявська Т. І. Історія держави та права зарубіжних країн [Текст]: навч. посібник (практикум) / Т. І. Чернявська, Г. О. Фрейман. К.: Кондор, 2015. 400 с.
26. Шевченко О. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2018. 336 с.

Джерела права

1. Декларація незалежності США (4 липня 1776 р.). URL: <https://lawbook.online/gosudarstva-zarubejnogo-pravo/dokument-deklaratsiyanezalejnostissha-lipnya-63722.html>.
2. Декларація прав людини і громадянина. URL: <http://wikipedia.org/wiki/>.
3. Крестовська Н., Цвіркун О. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія-практикум. Х.: Одиссей, 2017. 488 с.
4. Трофанчук Г. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2018. 352 с.
5. Яремчук В. Історія держави і права зарубіжних країн: універсал. довід. Львів: БОНА, 2015. 400 с.

Інформаційні ресурси

1. Інформаційно-телекомунікаційна система «МІА:Освіта». URL:
<https://osvita.dnuvs.ukr.education/md/course/view.php?id=616>
2. Офіційний портал Верховної Ради України. URL:
<https://www.rada.gov.ua/>
3. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL:
<https://www.kmu.gov.ua/>
4. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL:
<https://www.president.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL:
<https://mvs.gov.ua/>
6. Офіційний сайт Національної поліції України. URL:
<https://www.npu.gov.ua/>